

УДК 347.4

Г.Б. АНІКЄЄВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА ПІДСТАВІ ДОГОВОРУ

Ключові слова: захисна функція, юридична допомога, договір

Становлення України як незалежної, суверенної, соціальної та правової держави зумовило спрямування державного будівництва в русло формування правової держави, зокрема, правових засад захисту прав людини та громадянина, що і є основною засадою та ознакою правової держави. КАС України до однієї з додаткових гарантій захисту законних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у адміністративному процесі відносить реалізацію захисної функції юридичної допомоги на підставі договору. При цьому реалізація захисної функції юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору ґрунтується на волі довірителя, визначає повноваження представника й залежить як від волі того, кого представляють, так і від волі того, хто представляє.

Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджувались у дисертаціях та у фаховій літературі, зокрема в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, М.А. Василенко, В.М. Гарашук, І.П. Голосніченко, В.М. Горшеньов, В.К. Колпаков, М.А. Матузов, А.О. Селіванов, О.Ф. Скакун, М.М. Тищенко, Ф.Д. Фіночко, В.В. Цветков, В.М. Шаповал, В.К. Шкарупа, О.М. Якуба та інші, що дає підстави зробити висновок про міжгалузевий характер цієї проблематики. Однак більшість питань, пов'язаних із юридичною допомогою в адміністративному процесі на підставі договору, досі не розроблено.

Договір як зобов'язання виконує велику роль у правовому оформленні найрізноманіт-

ніших суспільних відносин, врегульованих різними галузями права. Повноваження суб'єктів, що реалізують захисну функцію юридичної допомоги на підставі договору в адміністративному процесі, повинні бути підтвердженні довіреністю. У свою чергу, довіреність – це письмовий документ, що видається однією особою іншій для представництва перед третіми особами. Довіреність може ґрунтуватися на договорі, акті юридичної особи або на односторонньому волевиявленні особи, яку представляють. За своєю правовою природою довіреність є одностороннім правочиною. На відмінну від договору чи акта юридичної особи, які визначають внутрішні відносини між представником і довірителем, довіреність призначена для забезпечення зовнішнього ефекту представництва – встановлення правового зв'язку між довірителем та третьою особою через дії представника. При цьому правочин, вчинений представником, створює, змінює, припиняє права та обов'язки тієї особи, яку він представляє [1, с.196].

Відповідно до ст.58 КАС України довіреності від імені органу, підприємства, установи, організації видаються за підписом керівника або іншої уповноваженої на те законом, положенням, статутом особи і засвідчуються печаткою цього органу, підприємства, установи, організації. Довіреність фізичної особи на ведення справи в адміністративному суді посвідчується нотаріусом [2].

У ст.34 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що посвідчення правочинів, у тому числі довіреностей, відноситься до нотаріальних дій, що вчиняються нотаріусами. Тексти довіреностей, за винятком тих примірників, що залишаються у справах нотаріуса, а також дублікатів нотаріальних документів, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів [3]. Окрім нотаріуса довіреність фізичної особи на ведення справи в адміністративному суді відповідно до ч.4 ст.58 КАС України може бути посвідчена посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності [2]. Вищенаведених посадових осіб визначе-

но в Порядку посвідчення заповітів і довірностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 р. № 419.

Одним із основних суб'єктів, що уповноважені реалізовувати захисну функцію юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору, виступає адвокат. При цьому, як вдало було підмічено, якщо завдання із забезпечення державної безпеки покладатиметься на цілий ряд спеціально створених органів та установ, то для правової допомоги населенню та відстоювання та захисту його інтересів суспільство потребує, в першу чергу, розвинутої, ефективно діючої та незалежної від держави системи захисних організацій, основними з яких об'єктивно виступають органи адвокатури [4, с.62].

Під час реалізації захисної функції юридичної допомоги, в тому числі в адміністративному процесі, адвокат відповідно до ст.6 Закону України «Про адвокатуру» має право:

- представляти і захищати права та інтереси громадян і юридичних осіб за їх дорученням у всіх органах, підприємствах, установах і організаціях, до компетенції яких входить вирішення відповідних питань;

- збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази в цивільних, господарських, кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, зокрема:

- запитувати і отримувати документи або їх копії від підприємств, установ, організацій, об'єднань, а від громадян – за їх згодою;

- ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для виконання доручення документами і матеріалами, за винятком тих, таємниця яких охороняється законом;

- отримувати письмові висновки фахівців з питань, що потребують спеціальних знань, опитувати громадян;

- застосовувати науково-технічні засоби відповідно до чинного законодавства;

- доповідати клопотання і скарги на прийомі у посадових осіб та відповідно до закону

одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

- бути присутнім при розгляді своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів і давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

- виконувати інші дії, передбачені законодавством [5].

Особливої уваги у вищенаведеному переліку повноважень адвоката, на нашу думку, потребує його право збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази в цивільних, господарських, кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення. Як бачимо, в даному законодавчому формулюванні відсутня вказівка на право вчинення вищенаведених дій адвокатом у рамках адміністративного процесу. Така позиція законодавця для нас є не зовсім зрозумілою. На нашу думку, ст.6 Закону України «Про адвокатуру» необхідно доповнити, вказавши у ній право адвоката збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази й у адміністративному процесі.

Відповідно до ст.7 Закону України «Про адвокатуру» при здійсненні своїх професійних обов'язків адвокат зобов'язаний неухильно додержуватись вимог чинного законодавства, використовувати всі передбачені законом засоби захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб і не має права використовувати свої повноваження на шкоду особі, в інтересах якої прийняв доручення, та відмовитись від прийнятого на себе захисту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного. Адвокат не має права прийняти доручення про подання юридичної допомоги у випадках, коли він у даній справі подає або раніше подавав юридичну допомогу особам, інтереси яких суперечать інтересам особи, що звернулася з проханням про ведення справи, або брав участь як слідчий, особа, що провадила дізнання, прокурор, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, представник потерпілого, цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок, перекладач, понятий, у випадках, коли він є родичем особи,

яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, будь-якого із складу суду, потерпілого, цивільного позивача, а також в інших випадках, передбачених законодавством [5].

Варто зауважити, що за законом неприпустиме будь-яке втручання в адвокатську діяльність, вимагання від адвоката, його помічника, посадових осіб і технічних працівників адвокатських об'єднань відомостей, що становлять адвокатську таємницю. Не може бути внесено подання органом дізнання, слідчим, прокурором, а також винесено окрему ухвалу суду щодо правової позиції адвоката у справі. Незалежність адвоката від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій тощо, що обумовлена його особливим положенням і гарантіями встановленими законом, виводить адвоката на окремих щабель, порівняно з іншими процесуальними представниками [6, с.467].

Особливості реалізації захисної функції юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору адвокатом, зокрема, стосуються документального оформлення участі в адміністративному процесі такого суб'єкта. Так, відповідно до ч.5 ст.58 КАС України повноваження адвоката як представника можуть також посвідчуватися ордером, який виданий відповідним адвокатським об'єднанням, або договором про надання правової допомоги. До ордера адвоката обов'язково додається витяг із договору, у якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих процесуальних дій. Витяг засвідчується підписом сторін [2].

Якщо ж суб'єкт, уповноважений реалізувати захисну функцію юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору шляхом здійснення процесуального представництва має належним чином оформлені повноваження, то він стає самостійним учасником судового адміністративного процесу і набуває право на вчинення від імені особи, яку він представляє, всіх процесуальних дій, які може вчинити ця особа. Повноваження такого

процесуального представника поділяються на загальні та спеціальні [7, с.158].

Так, у ч.1 ст.59 КАС України встановлено, що повноваження на ведення справи в суді дає представникові право на вчинення від імені особи, яку він представляє, усіх процесуальних дій, які може вчинити ця особа [2]. До речі, особа, стосовно якої реалізовується захисна функція юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору в процесуальному законодавстві отримала назву довіритель. Розпорядження довірителя представникові, який бере участь в адміністративному процесі на основі договору, щодо ведення справи є обов'язковими для нього. Тобто, на представника поширюються загальні повноваження, якими користуються всі особи, які беруть участь у адміністративному процесі.

Разом із тим, у ч.2 ст.59 КАС України наведено перелік спеціальних повноважень представника, тобто таких, дозвіл на вчинення яких повинно бути зазначено у виданій представнику довіреності. Отже, до них належать:

- 1) право повністю або частково відмовитися від адміністративного позову,
- 2) визнати адміністративний позов;
- 3) змінити адміністративний позов;
- 4) досягнути примирення;
- 5) передати повноваження представника іншій особі (передоручення);
- 6) оскаржити судові рішення [2].

Варто зауважити, що правило про спеціальні повноваження не поширюються на законних представників, оскільки вони мають право здійснювати від імені особи, яку представляють, усі процесуальні дії, в тому числі й пов'язані із розпорядженням, предметом спору, без спеціального повноваження [7, с.159]. Окрім цього, варто додати, що встановлення спеціальних повноважень для суб'єктів, які уповноважені реалізувати захисну функцію юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору, є характерним саме для такого виду судового процесу. Тобто, мова йде про те, що право на

користування такими повноваженнями повинно бути чітко визначено у виданій такому суб'єкту довіреності. Подібно до того, як, наприклад, у цивільному процесі, відповідно до ст.44 ЦПК України представник, який має повноваження на ведення справи в суді, може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності. Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви або усної заяви, зробленої у судовому засіданні [8].

За загальним правилом, встановленим ч.3 ст.59 КАС України, повноваження представника чинні протягом часу провадження у справі, якщо інший строк не зазначено в довіреності. Разом із тим, у ч.5 ст.59 КАС України встановлено й спеціальні порядок і підстави припинення представництва за довіреністю, скасування довіреності та відмови представника від наданих йому повноважень. Точніше кажучи, у даному випадку ч.5 ст.59 КАС України за повнотою викладу має відсильний характер і містить посилання на статті 248–250 Цивільного кодексу України [2, 9].

Так, відповідно до ст.248 ЦК України представництво за довіреністю припиняється у разі:

- 1) закінчення строку довіреності;
- 2) скасування довіреності особою, яка її видала;
- 3) відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю;
- 4) припинення юридичної особи, яка видала довіреність;
- 5) припинення юридичної особи, якій видана довіреність;
- 6) смерті особи, яка видала довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності. У разі смерті особи, яка видала довіреність, представник зберігає своє повноваження за довіреністю для веден-

ня невідкладних справ або таких дій, невиконання яких може призвести до виникнення збитків;

7) смерті особи, якій видана довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності [9].

Окрім цього, з припиненням представництва за довіреністю втрачає чинність передоручення. Тобто існує спеціальне обмеження строку дії довіреності, виданої в порядку передоручення: вона не може діяти довше, ніж основна довіреність, на підставі якої видана довіреність про передоручення [7, с.159]. При цьому, відповідно до ст.240 (передоручення) ЦК України представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто. Він може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі, якщо це встановлено договором або законом між особою, яку представляють, і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє. Представник, який передав своє повноваження іншій особі, повинен повідомити про це особу, яку він представляє, та надати їй необхідні відомості про особу, якій передані відповідні повноваження (замісника). Невиконання цього обов'язку покладає на особу, яка передала повноваження, відповідальність за дії замісника як за свої власні. Правочин, вчинений замісником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє [9]. Варто наголосити на тому, що в разі припинення представництва за довіреністю представник зобов'язаний негайно повернути довіреність.

Відповідно до ст.249 ЦК України особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної довіреності, може в будь-який час скасувати довіреність або передоручення. Відмова від цього права є нікчемною. Особа, яка видала довіреність і згодом скасувала її, повинна негайно повідомити про це представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана до-

віреність. Права та обов'язки щодо третіх осіб, що виникли внаслідок вчинення правочину представником до того, як він довідався або міг довідатися про скасування довіреності, зберігають чинність для особи, яка видала довіреність, та її правонаступників. Це правило не застосовується, якщо третя особа знала або могла знати, що дія довіреності припинилася. Законом може бути встановлено право особи видавати безвідкличні довіреності на певний час [9]. Таке обопільне право на одностороннє припинення довіреності пов'язане з довірчим характером даної угоди [7, с.161].

Відповідно до ст.250 ЦК України представник має право відмовитися від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Представник зобов'язаний негайно повідомити особу, яку він представляє, про відмову від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Представник не може відмовитися від вчинення дій, які були визначені довіреністю, якщо ці дії були невідкладними або такими, що спрямовані на запобігання завданню збитків особі, яку він представляє, чи іншим особам. Представник відповідає перед особою, яка видала довіреність, за завдані їй збитки у разі недотримання ним вимог, встановлених частинами другою та третьою цієї статті [9].

Таким чином, основним документом який підтверджує повноваження суб'єктів, які реалізують захисну функцію юридичної особи на підставі договору в адміністративному процесі, виступає довіреність, яка повинна бути нотаріально посвідчена. Варто наголосити на тому, що окрім вимоги щодо нотаріального посвідчення КАС України інших вимог до такого важливого документа не містить. Разом з тим, необхідно погодитись з думкою стосовно того, що вимогами до довіреності, яка надається для посвідчення повноважень представника у судовому процесі постають:

- а) письмова форма;
- б) дата вчинення;
- в) строк довіреності або підстави її припинення;
- г) посвідчення уповноваженою особою або нотаріусом [10, с.398]. На нашу думку, необ-

хідно внести відповідні зміни в КАС України, при цьому детально вказавши вимоги, яким повинна відповідати довіреність. Визначення таких вимог у КАС України безумовно буде сприяти зрозумілості й доступності вступу відповідних суб'єктів у адміністративно-процесуальні правовідносини, що виникають внаслідок реалізації захисної функції юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.
2. Закон України «Кодекс адміністративного судочинства України» : від 06.07.2005 р. // ВВР України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
3. Закон України «Про нотаріат» : від 02.09.1993 р. // ВВР України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
4. Болдижар С. М. Формування органів адвокатури на Закарпатті / С. М. Болдижар // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 62–65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11bcmanz.pdf>.
5. Закон України «Про адвокатуру» : від 19.12.1992 р. // ВВР України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
6. Ямковий В. І. Проблемні питання участі адвоката як процесуального представника в господарському суді / В. І. Ямковий // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 466–472 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10jvibgc.pdf>.
7. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / за ред. С. В. Ківалова, О. І. Харитонові. – Вид. 3-є. – Х. : Одиссей, 2008. – 560 с.
8. Закон України «Цивільний процесуальний кодекс України» : від 18.03.2004 р. // ВВР України. – 2004. – № 40–41. – Ст. 492.
9. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

10. Заяць В. С. Правове регулювання форми і змісту довіреності представника у судовому адміністративному процесі: деякі проблемні питання та шляхи їх вирішення / В. С. Заяць // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 396–401 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11zvcsiv.pdf>.

Анікеєв Г. Б. Особливості реалізації захисної функції юридичної допомоги на підставі договору / Г. Б. Анікеєв // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 28–33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12agbnpd.pdf>

Досліджена захисна функція юридичної допомоги в адміністративному процесі на підставі договору, визначено коло суб'єктів, які надають таку допомогу, з'ясовано особливості юридичної допомоги на підставі договору.

Аникеев Г.Б. Особенности реализации защитной функции юридической помощи на основании договора

Исследована защитная функция юридической помощи в административном процессе на основании договора, определен круг субъектов, которые предоставляют такую помощь, выяснены особенности юридической помощи на основании договора.

Anikeev G.B. Implementation Details of the Protective Function of Legal Aid under the Contract

Characteristics of the protective function of legal aid in administrative proceedings under the contract investigated, a group of individuals who provide such assistance, defines the peculiarities of legal services under the contract.

Форум права Форум